

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Хом'яка Павла Павловича «РИМО-КАТОЛИЦЬКЕ
ДУХОВЕНСТВО ЛЬВІВСЬКОЇ ТА ЛУЦЬКОЇ ДІЄЦЕЗІЙ 1939 – 1991 РР.:
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю
032 «Історія та археологія»

Ступінь актуальності обраної теми дослідження.

Напад Німеччини на Польщу та початок Другої світової війни зумовили падіння Другої Речі Посполитої й подальшу окупацію земель Західної Волині та Східної Галичини Радянським Союзом. У регіоні розпочалися радянізаційні процеси, які охопили різні сфери, в тому числі й релігійну. Характерною ознакою цього періоду стали репресії. Вони торкнулися й Львівської та Луцької дієцезії римо-католицької церкви. Радянська репресивна машина, після свого утвердження на теренах Західної України, розпочала нищівну боротьбу проти римо-католиків, що стало передумовою для ліквідації Римо-католицької церкви. Діяльність римо-католицького духовенства Львівської та Луцької дієцезій у 1939–1941 рр., а також у роки подальшої нацистської окупації не знайшли належного вивчення у вітчизняній історичній науці. Варто погодитись із автором, що актуальність представленої роботи зумовлена необхідністю повноцінного та всебічного розуміння процесів, які відбувалися на західноукраїнських землях у час Другої світової війни та у наступні радянські десятиліття. На сьогодні у вітчизняній історичній науці відсутні дослідження, які б комплексно розкривали минувшину Римо-католицької церкви та її духовенства на землях Волині та Галичини у 1939–1991 рр. Відтак, дослідження функціонування римо-католицького духовенства Львівської та Луцької дієцезій залишається важливим та актуальним питанням української історичної науки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація узгоджується з планами науково-дослідних робіт факультету історії, політології та національної безпеки Волинського національного університету імені Лесі Українки. Робота виконана у межах науково-дослідної теми «Соціально-економічні та політичні проблеми європейської історії», що розробляється кафедрою всесвітньої історії з листопада 2014 р., а також у контексті тематики науково-дослідної лабораторії «Історична спадщина порубіжжя Центральної та Східної Європи» (протокол № 1 від 29 червня 2023 р.) факультету історії, політології та національної безпеки.

Наукова новизна дисертаційного дослідження.

У дисертації проаналізовано та узагальнено результати попередніх, дотичних до теми, досліджень. Історіографію запропонованої роботи складають праці сучасних українських та закордонних дослідників. Аналіз стану наукової розробки теми дозволяє стверджувати, що вивчення представленої проблеми не мало комплексного характеру, питання діяльності духовенства Львівської та Луцької дієцезії римо-католицької церкви не розглядалося в усій повноті.

Дисертантом використано значний обсяг неопублікованих документів, зокрема раніше не відомі, або мало знані матеріали з Архіву Управління СБУ у Львівській області, Центрального державного архіву громадських об'єднань та українці, фондів державних архівів Волинської, Львівської, Рівненської, Тернопільської областей. П. Хом'як проаналізував також документи з архівосховищ Республіки Польща, Ватикану та приватних колекцій. Автор записав та ввів до наукового обігу свідчення очевидців та учасників досліджуваних подій.

З-поміж компонентів, які визначають новизну результатів представленого дослідження варто виокремити наступні: вперше здійснено

комплексне дослідження діяльності римо-католицького духовенства Львівської та Луцької дієцезій у період 1939–1941 рр.; простежено зміни у становищі Римо-католицької Церкви у роки Другої світової війни. П. Хом'як уточнив перелік жертв серед римо-католицького духовенства, що потерпіли від репресій у досліджуваний період; концептуальні підходи щодо трактування діяльності Римо-католицької церкви у Луцькій та Львівській дієцезіях, як інституцій у досліджуваний період; біографічні дані щодо окремих духовних осіб Львівської та Луцької. У праці П. Хом'яка подальшого розвитку набули питання про релігійну політику радянської влади; репресії проти римо-католицького духовенства; душпастирську діяльність римо-католицького духовенства у радянський період; аналіз нормативно-правових актів СРСР щодо релігії.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому.

Представлена дисертація має типову для праць такого характеру структуру. Її основна частина побудована за проблемним-хронологічним принципом. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів (одинадцять підрозділів) висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі дисертації обґрунтовано її актуальність, окреслено хронологічні та територіальні рамки, сформульовано мету дослідження, визначено його завдання, об'єкт та предмет, охарактеризовано наукову новизну та визначено методи дослідження, що використовувалися автором. Визначено практичне значення роботи, простежено апробацію результатів дослідження, його структуру та обсяг.

В першому розділі – «Наукова розробка проблеми, джерела та методологія дослідження» представлено стан наукового вивчення проблеми, її джерельну базу, обумовлено теоретико-методологічні принципи, які застосовувалися під час дослідження. Автор аналізує праці українських та зарубіжних дослідників, які безпосередньо чи опосередковано є дотичними до досліджуваної наукової теми. Джерельна база дисертації охоплює архівні

матеріали, опубліковані документи, пресу, спогади, статистичні матеріали. Відмітимо значне інформаційне навантаження мемуарів та особистих записів римо-католицького духовенства. Ці матеріали дозволяють «з середини» пізнати становище в якому опинились досліджувані душпастирі. У першому розділі, також, охарактеризовано методи, завдяки використанню яких було проведено комплексне дослідження, з'ясовано основний термінологічний апарат.

Другий розділ – «Римо-католицьке духовенство в умовах Другої світової війни (1939–1944 рр.)» висвітлює умови в яких провадило діяльність досліджуване духовенство під час Другої світової війни. П. Хом'як визначив фактори, що спричинили репресії проти римо-католицьких душпастирів радянського та німецького окупаційних режимів. У цьому ж розділі висвітлено вплив Другої світової війни на римо-католицьку церкву. Крізь призму окремих постатей простежено діяльність римо-католицького духовенства в зазначений період та сформовано перелік жертв окупаційних режимів.

У третьому розділі – «Римо-католицьке духовенство у період 1944–1964 років» проаналізовано становище РКЦ у перші два повоєнні десятиліття. Тут автор досліджує нормативно-правове функціонування РКЦ та наслідки політики націоналізації, що її активно провадив радянський режим. П. Хом'як зазначає, що у цей період відбувається, фактично, руйнація РКЦ із наступною забороною її діяльності.

У четвертому розділі – «Особливості діяльності духовенства у 1965 – 1991 рр.» – розкриваються особливості життєдіяльності римо-католицьких духівників Галичині та Волині, в умовах, коли РКЦ мала обмежене функціонування. Дисертант проаналізував особливості ліквідації та нищення римо-католицьких храмів та РКЦ як установи в цілому; дослідив діяльність духовенства у справі відновлення традиції віри, душпастирську активність в умовах радянської дійсності.

Загальні висновки, що їх сформулював П. Хом'як відповідають завданням та розкривають суть, зазначених у вступі проблем. Аналіз змісту праці, дозволяє стверджувати, що дисертація є завершеним дослідженням. Додатки підготовлені на основі верифікації архівних та друкованих джерел суттєво доповнюють текстову частину дисертації.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

На підставі вивчення дисертації П. Хом'яка, наукових публікацій та звіту про перевірку на плагіат (програма «Unicheck») можна констатувати відсутність порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до представленої роботи.

Дисертація містить декілька дискусійних положень та викликає певні зауваження.

1. Уточнення вимагають територіальні рамки дослідження, які варто було б також порушити в підрозділі 1.3. «Теоретико-методологічні засади дослідження».
2. Більш детального обґрунтування та пояснення вимагає верхня хронологічна межа третього розділу, яка обумовлена 1964 роком. Чому автор здійснив саме такий поділ ? Якими подіями це зумовлено ?
3. Варто було б глибше охарактеризувати стан наукової розробки теми, а також джерельну базу роботи (підрозділи 1.1., 1.2.). Зокрема, посилення вимагає аналіз використаних джерел, інформативна насиченість використаних матеріалів.
4. Чіткої систематизації, уніфікації та класифікації потребує список використаних джерел. Зокрема, під час подання опису архівних матеріалів П. Хом'як не завжди подає загальну кількість аркушів конкретної одиниці зберігання (див. напр. Архів, бібліотека і музей Львівської митрополії, м. Краків; Архів Інституту національної пам'яті, м. Варшава; Архів Кошалін-Колоблзької дієцезії,

м. Кельци; Архів Луцької дієцезії Римсько-Католицької Церкви, м. Луцьк та ін.). Деякі архівні справи не мають назв (напр. позиції № 16-23 (Архів Інституту національної пам'яті у Варшаві); № 24 (Архів Інституту національної пам'яті у Щецині); № 25 (Архів Кошалін-Колоблзької дієцезії)).

5. У дисертації присутні окремі стилістичні та технічні огріхи.

Загалом, сформульовані зауваження жодною мірою не применшують важливості результатів представленої дисертації П. Хом'яка.

Висновок

Дисертація П. П. Хом'яка на тему «Римо-католицьке духовенство Львівської та Луцької дієцезій 1939–1991 рр.: особливості діяльності» підготовлена на високому науковому рівні, є актуальним, самостійним, цілісним та завершеним дослідженням, відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами, а П. Хом'як заслуговує на присвоєння йому наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Рецензент:

доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри всесвітньої історії
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Олег РАЗИГРАЄВ

